

Universitätsbibliothek Wuppertal

Renati Des-Cartes Principia Philosophiae

Descartes, René

Amstelodami, 1664

Secunda pars. De numero et ordine passionum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1384](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1384)

PASSIONES ANIMÆ,

SECUNDA PARS.

De numero & ordine Passionum, & explicatio sex
Primitivarum.

ARTICULUS LI.

Quanam sint primæ Passionum causæ.

Constat ex superioribus, ultimam & proximam causam Passionum animæ, non aliam esse quàm agitationem quâ spiritus movent glandulam quæ est in medio cerebri. Verum id non sufficit eis à se mutuo distinguendis: Inquirendum in earum origines, & examinandæ sunt primæ illarum causæ. Quamvis autem quandoque possint effici ab actione animæ se determinantis ad hæc vel illa objecta concipienda; quin etiam solo corporis temperamento, aut impressionibus quæ casu occurrunt in cerebro; ut accidit cum nos ita vel tristes vel lætos sentimus, ut causam hujus tristitiæ aut lætitiæ nequeamus assignare: Apparet tamen ex prædictis, easdem omnes posse excitari ab objectis quæ movent sensus, & hæc objecta esse earum causas frequentiores & magis principales. Unde sequitur quod, ad eas omnes reperiendas, sufficiat considerare omnes effectus horum objectorum.

ARTICULUS LII.

Quanam sit earum usus: & quomodo enumerari possint.

AD hæc observo, objecta quæ movent sensus, non excitare in nobis varios Affectus ratione omnium varietatum quas habent, sed solum ratione variorum modorum quibus nobis vel prodesse vel nocere, aut in genere ad nos spectare possunt: Et usum omnium Passionum in eo solo consistere, quòd disponant animam ad res eas expetendas, quas natura nobis dicit esse utiles, & persistendum in ea voluntate; prout etiam eadem agitatio spirituum, quæ solet eas producere, disponit corpus ad motus qui inserviunt earundem rerum executioni. Ideo qui illas enumeraturus est, debet duntaxat ordine examinare quot variis modis, qui ad nos spectent, possint nostri sensus moveri à suis objectis. Hic igitur enumerabo præcipuas Passiones, secundum ordinem quo ita possunt reperiri.

Ordo & enumeratio Passionum.

ARTICULUS LIIL.

Admiratio.

Quamprimum nobis occurrit aliquod insolitum objectum, & quod novum esse judicamus, aut valde differens ab eo quod antea noveramus, vel supponebamus esse debere, id efficit ut illud admiremur & eo percellamur. Et quia hoc contingere potest antequam ullo modo cognoscamus num illud objectum sit nobis conveniens nec ne, *Admiratio* mihi videtur esse prima omnium Passionum. Nec habet contrarium; quia si objectum quod sese offert, nihil in se habeat insoliti, eo nullo modo commovemur, & illud absque Passione consideramus.

ARTICULUS LIV.

*Existimatio & Contemptus, Generositas aut Superbia,
& Humilitas aut Abjectio.*

Admiratio juncta est *Existimatio* vel *Contemptus*, prout vel magnitudinem vel parvitatem objecti admiramur: Eodemque modo possumus nosmetipsos vel existimare vel contemnere; unde oriuntur Passiones, & consequenter *Habitus Magnanimitatis* aut *Superbia*, & *Humilitatis* vel *Abjectionis*.

ARTICULUS LV.

Veneratio & Despectus.

Verum cum magni facimus vel parvi facimus alia objecta, quæ consideramus ut liberas causas capaces bene vel male agendi, ab *Existimatione* procedit *Veneratio*, & à simplici parvi æstimatione *Despectus*.

ARTICULUS LVI.

Amor & Odium.

Omnes autem præcedentes Passiones possunt ita in nobis excitari, ut nullo modo deprehendamus utrum objectum, quod eas excitat, bonum sit vel malum. Verum cum aliquid ut bonum respectu nostri, id est, ut nobis conveniens, nobis repræsentatur, id sui *Amorem* excitat; Et cum nobis offertur ut malum aut noxium, id nos stimulat ad *Oidium*.

SECUNDA PARS.
ARTICULUS LVII.

25

Cupiditas.

AB eadem consideratione boni & mali nascuntur cæteræ Passiones; sed eas in ordinem redactus distinguo tempora, & considerans eas multo magis nos ferre in futuri, quam præsentis vel præteriti considerationem, ordior à *Cupiditate*. Non solum enim cum appetitur acquisitio boni quod adhuc abest, aut evitatio mali quod judicatur evenire posse, sed cum etiam solum exoptatur conservatio cujusdam boni aut absentia cujusdam mali, quod demum extendi hæc Passio potest, liquet, eam semper futurum respicere.

ARTICULUS LVIII.

Spes, Metus, Zelotypia, Securitas, & Desperatio.

Sufficit cogitare, acquisitionem boni vel fugam mali possibilem esse, ut illius cupiditas excitetur; sed cum præterea consideratur num facile vel difficile sit rem cupitam obtinere, id quod nobis magnam rei consequendæ facilitatem repræsentat, excitat *Spem*; & id quod ejusdem potiundæ difficultatem repræsentat, excitat *Timorem*, cujus *Zelotypia* species est. Et cum spes summa est, mutat naturam, & vocatur *Securitas*, sive *Fiducia*; prout è contrario extremus metus fit *Desperatio*.

ARTICULUS LIX.

Animi fluctuatio, Animositas, Audacia, Emulatio, Pusillanimitas, & Consternatio.

ATque sic possumus sperare & metuere, licet eventus rei expectatæ à nobis nullo modo pendeat; Verum ubi offertur ut pendens à nobis, difficultas subesse potest in electione mediorum aut in executione. A prima procedit *Animi fluctuatio*, quæ disponimur ad deliberandum & consultandum: Ultimæ sese opponit *Animositas* sive *Audacia*, cujus *Emulatio* species est. Et *Pusillanimitas* contraria Animositati est, sicut *Terror* aut *Consternatio* Audaciæ.

ARTICULUS LX.

Synteresis.

Ubi vero quis se determinaverit ad quampiam actionem, nondum Animi fluctuatione sive hæitatione deposita, id producit *Synteresin* sive conscientiæ *morsum*, qui non respicit futurum ut affectus præcedentes, sed præsens aut præteritum.

ARTICULUS LXI.

Gaudium & Tristitia.

ET consideratio præsentis boni excitat in nobis *Gaudium*; præsentis mali, *Tristitiam*; cum bonum vel malum nobis proponitur ceu ad nos spectans.

ARTICULUS LXII.

Irrisio, Invidia, Commiseratio.

Sed cum nobis proponitur ut pertinens ad alios homines, eos dignos vel indignos illius existimare possumus: Ubi digni illius à nobis reputantur, id nullam in nobis aliam passionem præter Lætitiã excitat, quatenus nobis volupe est videre res evenire ut convenit: solummodo cum hac differentia, quod Lætitiã quæ venit ex bono seria sit; eam verò quæ venit ex malo comitetur irrisio. Sed si eos indignos alterutrius existimaverimus, bonum excitat *Invidiam*, & malum *Commiserationem*, quæ sunt species Tristitiæ. Quin etiam observandum, easdem Passiones quæ referuntur ad bona vel mala præsentia, posse sæpè etiam referri ad futura, quatenus præconcepta opinio de eorum futuritione illa repræsentat ut præsentia.

ARTICULUS LXIII.

Acquiescentia in se ipso, & Pœnitentia.

Possumus quoque considerare causam boni aut mali, tam præsentis quam præteriti. Et bonum quod à nobis ipsis præstitum fuit, dat nobis acquiescentiam interiorem, quæ omnium aliarum Passionum dulcissima est; cum è contrario malum excitet *Pœnitentiam*, quæ omnium amarissima est.

ARTICULUS LXIV.

Favor & Gratitude.

Sed bonum quod præstitum fuit ab aliis, efficit ut illos *Favore* prosequamur, quamvis id nobis factum non sit: At si nobis, favori jungimus *Grati* animi officium.

ARTICULUS LXV.

Indignatio & Ira.

Simili ratione malum ab aliis patratum, cum ad nos non refertur, efficit solum ut illis *Indignemur*; sed cum refertur ad nos, movet etiam *Iram*.

ARTICULUS LXVI.

Gloria & Pudor.

Bonum insuper quod est vel quod fuit in nobis, si referatur ad opinionem quam alii de eo concipere possunt, excitat in nobis *Gloriam*; & malum, *Pudorem*.

ARTICULUS LXVII.

Fastidium, Desiderium, & Hilaritas.

ET quandoque duratio boni gignit *Satietaem* sive *Fastidium*, cum mali duratio minuat *Tristitiam*. Denique ex bono præterito nascitur *Desiderium*, quod species *Tristitiæ* est; & ex malo præterito *Hilaritas*, quæ est species *Lætitia*.

ARTICULUS LXVIII.

Cur hæc enumeratio Passionum differat ab ea quæ vulgo recepta est.

ECce ordo qui mihi videtur optimus enumerandis *Passionibus*; in quo non nescio me recedere ab opinione eorum omnium qui de illis antehac scripserunt; sed non absque legitima causa: Nam derivant suam enumerationem ex eo quod distinguunt in parte sensitiva animæ duos appetitus, quorum unum vocant *Concupiscibilem*, alterum *Irafcibilem*. Et quoniam nullam in anima agnosco distinctionem partium, ut supra dixi, id mihi videtur nihil aliud significare quam quod habeat duas facultates, unam concupiscendi, alteram irascendi: sed cum similiter habeat facultates admirandi, amandi, sperandi, metuendi, atque sic in se recipiendi singulos alios *Affectus*, aut ea agendi ad quæ hi *Affectus* eam impellunt, non video cur voluerint eas omnes referre ad *Concupiscentiam* vel *Iram*. Adde quod eorum enumeratio non comprehendit omnes præcipuas *Passiones*, ut hanc meam credo facere. De præcipuis solùm loquor, quia plures aliæ specialiores adhuc possent distinguui: & earum numerus indefinitus est.

ARTICULUS LXIX.

Non dari nisi sex Primitivas Passiones.

Verum numerus simplicium & primitivarum non est adeo magnus: si enim percurramus eas omnes quas enumeravi, facile poterit observari, sex tantùm tales esse, nimirum *Admirationem*, *Amorem*, *Odiu*m, *Cupiditatem*, *Lætitiam* & *Mœrorem*; & cæteras omnes componi ex quibusdam harum

DE PASSIONIBUS,
sex, aut earum esse species. Idcirco ne earum multitudo intricet Lectores,
tractabo hinc separatim de his sex Primitivis, & postea ostendam quomodo
ceteræ omnes ab illis originem trahant.

ARTICULUS LXX.

*De Admiratione.**Ejus definitio & causa.*

Admiratio est subitanea animæ occupatio, quæ fertur in consideratio-
nem attentam objectorum quæ ipsi videntur rara & extraordinaria. Sic
autem primum producitur ab impressione quæ extat in cerebro, quæque re-
præsentat objectum ut rarum, & per consequens dignum maximâ considera-
tione; tum deinde per motum spirituum qui dispositi sunt ab hac impressio-
ne, ut magna vi tendant versus locum cerebri in quo est, ad eam ibi corrobora-
randam & conservandam; prout quoque ab ipsa disponuntur ad transeundum
inde in musculos, qui inserviunt retinendis organis sensuum in eodem situ in
quo sunt, ut ab illis insuper conservetur, si modo per illos formata fuerit.

ARTICULUS LXXI.

*Nullam mutationem accidere in corde vel in sanguine
in hac Passione.*

Et huic Passioni hoc speciatim convenit, quod observari nequeat, ullam mu-
tationem in corde & in sanguine, ut in aliis affectibus evenit, eam comitari.
Cujus rei ratio est, quod cum non habeat bonum vel malum pro objecto, sed so-
lummodò cognitionem rei quam miramur, nullam etiam relationem habeat cum
corde & sanguine, à quibus pendet omne bonum corporis, sed solummodò cum
cerebro, in quo sunt organa sensuum quæ inserviunt huic cognitioni.

ARTICULUS LXXII.

In quo consistat vis Admirationis.

ID quod non impedit quominus magnam vim habeat, propter repentinam
occupationem, id est, adventum subitaneum & inopinatum impressio-
nis qui mutat motum spirituum: quæ occupatio repentina, propria & specia-
lis est huic Passioni; adeo ut, cum in aliis reperitur, quemadmodum solet
reperiri ferè in omnibus, & eas augere, id ideo eveniat quod illis Admiratio
juncta sit. Ejus autem vis pendet ex duabus rebus, nimirum novitate, & quod
motus quem efficit sit ab initio *ex nihilo*, seu omne suum robur habeat. Nam
certum est, talem motum efficaciorum esse iis qui, cum primo debiles sint, nec
cre-

crefcant nifi paulatim, poffunt facilè averti: certum quoque eft, objecta fenfuum quæ funt nova, tangere cerebrum in quibusdam partibus, in quibus tangi non folet; quæ partes teneriores cum fint aut minus firmæ iis quas agitatio frequens induravit, id auget affectus motuum quos ibi excitant. Quod incredibile nemini videbitur, fi confideretur, parem effe rationem, quæ facit ut cum plantæ noftrorum pedum affuetæ fint tactui fatiſ aspero, ob gravitatem corporis quod portant, parum ſentiamus hunc tactum cum incedimus, cum è contrario alius longè mollior & lenior quo titillantur, nobis fermè intolerabilis fit, ideo ſolum quia nobis ordinarius non eſt.

ARTICULUS LXXIII.

Quid fit Stupor.

ET hæc Occupatio repentina tantum poteſt ad efficiendum, ut ſpiritus, qui ſunt in cavitatibus cerebri, ſuos curſus capiant verſus locum in quo eſt impreſſio objecti quod miramur, ut eos omnes quandoque eò impellat, & efficiat ut adeo ſint occupati in conſervanda hac impreſſione, ut alii nulli inde in muſculos tranſeant, aut ullo modo deſteſcant à primis veſtigiis quæ ſequuti ſunt in cerebro: unde fit ut totum corpus immobile maneat inſtar ſtatuz, & nonniſi prima quæ ſe obtulerat objecti facies poſſit obſervari, neque per conſequens acquiri ſpecialior ejus cognitio. Atque iſtud eſt quod vulgo dicitur *ſtupere* vel *attonitum eſſe*; Eſtque *Stupor* exceſſus Admirationis, qui nunquam niſi malus eſſe poteſt.

ARTICULUS LXXIV.

Cui uſui inſerviant omnes Paſſiones, & cui noceant.

FAcile autem eſt cognoscere ex iis quæ ſupra dicta fuerunt, utilitatem omnium Paſſionum in eo demum conſiſtere, quod confirmet & perſeverare faciant in anima cogitationes quas ei bonum eſt conſervare, & quæ alioquin facilè poſſent obliterari: prout etiam omne malum quod efficere poſſunt in eo ſitum eſt, quod confirmet & conſervent has cogitationes plus quàm expedit, aut alias confirmet & conſervent quibus immanere bonum non eſt.

ARTICULUS LXXV.

Ad quid ſpecialiter inſerviat Admiratio.

AC ſpecialim de Admiratione poteſt dici, eam eſſe utilem in eo quod efficit ut diſcamus & retineamus in memoria noſtra ea quæ antea ignoravimus. Nihil enim miramur niſi quod nobis videtur rarum & extraordinarium.

rium. Et nihil nobis tale potest videri nisi quia id ignoravimus, aut etiam quia differt ab iis quæ scivimus: nam ex hac differentia fit ut extraordinarium dicatur. Quamvis autem id quod antea nobis ignotum erat, se recenter offerat nostro Intellectui, aut nostris sensibus, non ideo tamen illud in nostra memoria retinemus, nisi Idea quam ejus habemus corroboretur in nostro cerebro per aliquam Passionem, aut etiam per applicationem nostri Intellectus, quem voluntas nostra determinat ad attentionem & reflexionem specialem. Et aliæ Passiones eo facere possunt, ut ea observentur quæ apparent bona vel mala; sed sola illa admiramur quæ rara videntur. Quare videmus, eos qui nullâ inclinatione naturali ad hanc Passionem feruntur, vulgo valdè indoctos esse.

ARTICULUS LXXVI.

In quo illa nocere possit. Et quomodo ejus defectus possit suppleri, & corrigi excessus.

Sed sapius evenit ut potius nimis miremur & percellamur, iis rebus observatis quæ vel nullam vel fere nullam considerationem merentur, quàm ut non satis admiremur: Quod sane omnino potest auferre aut pervertere usum rationis. Idcirco etsi profit, natum esse cum aliqua inclinatione ad hanc Passionem, quod sic disponamur ad acquisitionem scientiarum, debemus tamen postmodum conari eam excutere quantum in nobis est. Nam facile est supplere ejus defectum per reflexionem & attentionem specialem, ad quam voluntas nostra semper potest obligare intellectum nostrum, cum judicamus rem quæ sese offert id exigere. Sed nullum aliud remedium est prævertendæ nimix admirationi, quam acquirere cognitionem plurimarum rerum, & sese exercere in Theoria omnium earum quæ rariores & magis inusitatæ possunt videri.

ARTICULUS LXXVII.

Quod nec stupidiore, nec doctiores in Admirationem magis ferantur.

Cæterum etsi soli hæbetes & stupidi non ferantur naturaliter in Admirationem, non inde sequitur, sapientiores in eam procliviores esse: sed id maxime iis contingit, qui etsi ingenio non sint destituti, non tamen magnificè nimis de sua eruditione sentiunt.

ARTICULUS LXXVIII.

Ejus excessum posse abire in Habitum, ubi ejus correctio negligitur.

ET si verò hæc Passio videatur usu minui, quia quòd plura occurrunt rara quæ miremur, eò magis assuescimus desinere ea mirari, & cogitare cætera omnia quæ postmodum offerri possunt esse vulgaria; Attamen cum excedit, & efficit ut sistatur attentio in sola prima imagine objectorum quæ sese obtulerunt, nulla ulteriori cognitione eorum comparatâ, post se relinquit habitum, qui disponit animam ad subsistendum eodem modo in omnibus aliis objectis quæ sese offerunt, si modo ei aliquantulum nova appareant. Atque id est quod fovet diutius morbum eorum qui cæcè curiosi sunt, id est, qui inquirunt in rara eo solum fine ut ea mirentur, non ut ea cognoscant; nam paulatim ita fiunt miriones, ut nullius momenti res non minus possint eos detinere, quàm illæ quarum inquisitio longè utilior foret,

ARTICULUS LXXIX.

Definitiones Amoris & Odii.

AMor est commotio animæ, producta motu spirituum, qui eam incitat ad se voluntate jungendum objectis quæ ipsi convenientia videntur. Et *Odium* est commotio producta à spiritibus, quæ animam ad id incitat ut velit separari ab objectis quæ illi offeruntur ut noxia. Dico, has commotiones productas esse à spiritibus, quo distinguam Amorem & Odium, quæ sunt Passiones & pendent à corpore, tam à Judiciis quæ etiam eò ferunt animam ut se ultro jungat rebus quas existimat bonas, & se separet ab eis quas existimat malas, quàm à Commotionibus illis quas hæc sola Judicia excitant in anima.

ARTICULUS LXXX.

Quid sit, se jungere vel separare voluntate.

CÆterum voce *Voluntatis* non hic intelligo Cupiditatem, quæ est specialis Passio, & futurum respicit, sed consensum, per quem nos consideramus ceu jam junctos rei amatæ, concepto quodam veluti toto, cujus nos nonnisi partem unam esse arbitremur, & rem amatam alteram. Ut è contrario in odio nos consideramus solos ut totum, penitus separatam à re quam averfamur.

*De distinctione solita fieri inter Amorem Concupiscentia
& Benevolentia.*

Distinguunt autem vulgo duas species Amoris: Quarum prima vocatur Amor *benevolentia*, id est, qui incitat ad bene volendum rei quam amamus; Altera vocatur Amor *concupiscentia*, id est, qui efficit ut rem amatam cupiamus. Sed mihi videtur hæc distinctio respicere solum effectus Amoris, non ejus essentiam. Nam quam primum quis se voluntate junxerit cuidam objecto, cujuscunque demum naturæ fuerit, benevolentiam quoque fertur in illud, id est, ei quoque voluntate adjungit res quas ipsi convenientes credit: qui unus est ex præcipuis Amoris effectis. Et, si judicetur bonum fore illud possidere, aut ipsi associari alio modo quam voluntate, appetitur: quod etiam inter frequentiores Amoris effectus censeri debet.

ARTICULUS LXXXII.

Quomodo Passiones valde differentes conveniant in eo quod Amoris participes sunt.

Nec etiam opus est distinguere tot species Amoris, quot sunt varia objecta quæ possunt amari. Nam, exempli gratia, etsi Passiones quibus ambiciosus fertur ad gloriam, avarus ad opes, ebriosus ad vinum, libidinosus ad mulierem quam vult comprimere, vir honestus ad amicum suum vel suam amasiam, & bonus pater ad suos liberos, inter se multum differant, tamen in eo quod ex Amore participant similes sunt. Sed quatuor priorum Amor non aliud spectat quam possessionem objectorum ad quæ ipsorum fertur Passio, nihilque habent Amoris pro objectis ipsis, sed cupiditatem duntaxat quibusdam aliis specialibus passionibus commixtam. Cum è contrario Amor quo fertur bonus parens in suos liberos adeo purus sit, ut nihil ab ipsis consequi cupiat, nec eos aliter possidere velit quam jam habet; vel illis jungi arctius quam jam est; sed eos considerans tanquam alios seipsum, quærit eorum bonum ut suum proprium; quin etiam majori cum cura, utpote cum concipiat, se & illos unum totum constituere, cujus melior pars ipse non sit, sæpe eorum utilitatem suæ præfert, nec metuit se perdere ut eos servet. Dilectio quæ honesti viri prosequuntur suos amicos ejusdem est naturæ, etsi raro ejusdem perfectionis. Ea quoque quæ erga suam Amasiam feruntur multum illius participat, sed etiam aliquantulum alterius.

ARTICULUS LXXXIII.

*De differentia quæ est inter simplicem Benevolentiam,
Amicitiam, & Devotionem.*

Potest, meo iudicio, meliori cum ratione distingui Amor, secundum existimationem in qua sit res amata, ipsiusmet amantis respectu. Nam cum minoris sit à quopiam objectum amoris seipso, simplex est Propensio vel *Benevolentia*: cum amans illud æquè ac se existimat, id vocatur *Amicitia*: & cum majoris facit, illa Passio potest nominari *Devotio*. Ita potest amari flos, avis, equus; verum nisi mens planè læva fuerit, Amicitia nemo nisi erga homines ferri potest: qui adeo sunt objectum hujus Passionis, ut nemo ita imperfectus detur quin cum ipso perfectissimæ amicitia nexu vinciri nequeat alter, qui putaverit, se ab ipso amari, & animam verè nobilem & generosam habuerit; juxta id quod explicabitur inferius in Art. 154. & 156. Quod attinet Devotionem, ipsius principale objectum procul dubio est supremum Numen, erga quod non potest non esse devotus qui illud ut oportet cognoverit. Sed potest quoque Devotio ferri in Principem, in Patriam, in Civitatem ubi habitat, imò in privatum quempiam, quem quis plurius quàm seipsum fecerit. Differentia autem quæ est inter has tres species Amoris, apparet præcipuè ex eorum effectibus. Cum enim in singulis amans se consideret ut junctum & unitum rei amatæ, semper paratus est deserere minimam partem totius quod cum illa constituit, ad conservandam alteram. Unde fit ut in simplici Benevolentia semper amans seipsum præferat rei amatæ; Sed è contrario in Devotione adeo semper sibi præfert rem amatam, ut non metuat mori ejus conservandæ studio. Cujus sæpè visa fuerunt exempla in iis qui sese ultro exposuerunt morti certæ pro defensione sui Principis aut suæ Civitatis, imo aliquando pro privatis hominibus quibus se speciatim devoverant.

ARTICULUS LXXXIV.

Non tot esse Odii species quot Amoris.

Cæterum quamvis Odium directè opponatur Amori, tamen non distinguitur in tot species, eo quod non ita observatur differentia quæ est inter mala à quibus voluntate separamur, quam ea quæ est inter bona quibus jungimur.

D E P A S S I O N I B U S ,
A R T I C U L U S L X X X V .

De Complacentia & Horrore.

UNicam tantum distinctionem notatu dignam reperio, quæ sit par in utroque. Consistit autem in eo quod objecta tam Amoris quàm Odii, possunt repræsentari animæ per sensus externos, aut per internos, & propriam suam rationem. Nam vulgo vocamus bonum aut malum, quod sensus nostri interni aut ratio nostra conveniens nobis esse judicat, vel contrarium nostræ naturæ; sed vocamus pulchrum aut deforme, quod ita nobis repræsentatur per sensus nostros externos, præcipuè per visum, qui solus hac in re præpollet cæteris. Unde nascuntur duæ species Amoris, is nempe qui fertur in res bonas, & is qui fertur in pulchras, cui nomen *Complacentia* dari potest, ne cum alio confundatur, vel etiam cum Cupiditate, cui nomen Amoris sæpè tribuitur. Et inde nascuntur eodem modo duo genera Odii: quorum alterum refertur ad mala; alterum ad deformia: & hoc distinctionis ergò potest appellari *Horror* aut *Aversio*. Verum hic inprimis notandum, has Passiones Complacentiæ & Horroris solere violentiores esse cæteris speciebus Amoris aut Odii, quia quod ad animam venit per sensus, eam magis afficit, quàm quod illi repræsentatur à ratione; licet ut plurimum minus habeant veritatis; adeo ut hæc ex omnibus Passionibus magis fallant, & diligentius cavendæ sint.

A R T I C U L U S L X X X V I .

Definitio Cupiditatis.

PAssio *Cupiditatis* est agitatio animæ producta à spiritibus, per quam disponitur ad volendum in futurum res quas sibi repræsentat convenientes. Ita non solum appetitur præsentia boni absentis, sed etiam conservatio præsentis: Quinimo absentia mali, tam ejus quod jam habetur, quàm illius quod creditur posse in futurum evenire.

A R T I C U L U S L X X X V I I .

Cupiditatem esse Passionem quæ non habet contrarium.

SCio equidem, vulgo in scholis opponi Passionem quæ tendit in bonum, & quæ sola nominatur *Cupiditas* vel *Desiderium*, ei quæ tendit ad fugam mali, quæ vocatur *Aversio*. Sed cum nullum detur bonum cujus privatio malum non sit; nec ullum malum, ceu quid positivi consideratum, cujus privatio non sit bonum; & cum quærendo, exempli gratiâ, divitias, necessariò fugiatur paupertas; ac fugiendo morbos, quæratu sanitas, & sic de aliis; mihi videtur, eundem semper esse motum, qui simul fert ad prosecutionem

tionem boni & ad fugam mali quod ipsi contrarium est. Observo solummodo in illis hanc differentiam, quod cupiditatem, cum tendit ad aliquod bonum, comitentur Amor, tum Spes & Lætitia: sed cum eadem Cupiditas intendit fugam mali huic bono contrarii, illam comitantur Odium, Metus & Tristitia; unde fit ut eam nobis contrariam esse judicemus: sed si consideretur cum æqualiter refertur eodem tempore ad quoddam bonum ut illud quærat, & ad malum oppositum ut illud vitet, evidenter apparere poterit, unicam esse Passionem quæ præstat utrumque.

ARTICULUS LXXXVIII.

Quæ sint ejus diversæ species.

PRæstaret potius distinguere Cupiditatem in tot diversas species, quot varia sunt objecta quæ quærentur. Nam exempli gratiâ *Curiositas*, quæ nihil aliud est quam cupiditas cognoscendi, differt multum à cupiditate *gloria*; & hæc à *Vindictæ* appetitu; & sic de aliis. Sed sufficit hic scire, tot illius esse species, quot sunt Amoris aut Odi; & notatu digniores ac validiores esse quæ nascuntur ex Complacentia & Horrore.

ARTICULUS LXXXIX.

Qualis sit cupiditas quæ ex Horrore nascitur.

ET si autem una tantum sit cupiditas quæ tendit ad prosecutionem boni, & fugam mali ipsi contrarii, ut dictum fuit, non ideo tamen ea quæ nascitur ex Complacentia, minus differt ab illa quæ oritur ex Horrore. Nam hæc Complacentia & hic Horror, quæ revera contraria sunt, non sunt illud bonum & malum quæ pro objectis sunt his cupiditatibus, sed solummodo duæ commotiones animæ, quæ eam disponunt ad quærendum duas res valde differentes. Scilicet Horror à natura institutus est ad repræsentandam animæ mortem subitanam & inopinatam; adeo ut quamvis aliquando vel solus tactus vermiculi, aut strepitus folii tremuli, aut umbra nostra Horrorem incutiat, primo obtutu tantum commotionis sentiamus, ac si quoddam periculum evidens mortis sese sensibus offerret; Quod producit subito agitationem, quæ efficit ut anima explicet omnes suas vires ad vitandam tam præsentem perniciem: hæc species ea est cupiditatis quæ vulgo appellatur Fuga aut Aversio.

ARTICULUS XC.

Qualis sit illa quæ nascitur ex Complacentia.

Contra *Complacentia* est specialiter instituta à Natura ad repræsentandam fruitionem ejus quod aridet, ut summum bonorum quæ ad hominem pertinent; quod efficit ut ea fruitio enixè cupiatur. Verum est dari varias

Complacentiæ species, nec cupiditates omnes quæ ex illis nascuntur esse æqualiter potentes. Nam exempli gratia, pulchritudo florum nos solummodò ad eos intuendos incitat, & fructuum ad eos comedendos; sed præcipua est quæ provenit à perfectionibus quas quis imaginatur in aliqua persona quam credit posse fieri alterum seipsum; nam cum discrimine sexus, quam natura inter homines ut inter animalia bruta posuit, quasdam etiam collocavit impressiones in cerebro, quæ faciunt ut certa quadam ætate, & certo quodam tempore, nos consideremus ut imperfectos, & ceu nonnisi mediam partem constituentes unius totius, cujus persona alterius sexus debeat esse altera pars; ita ut acquisitio hujus mediæ partis confusè repræsentetur à Natura ut maximum omnium quæ excogitari possunt bonorum. Et quamvis conspiciantur plures aliæ personæ illius alterius sexus, non ideo tamen exoptantur plures eodem tempore, quia Natura non facit imaginari, plus unâ mediâ parte opus esse; sed ubi observatur aliquid in una, quod magis arridet quam quæ deprehenduntur eodem tempore in aliis, id determinat animam, ut sentiat pro illa sola omnem inclinationem, quam Natura ipsi dat ad quærendum bonum illud quod ipsi repræsentat ut maximum quo frui possit. Et hæc inclinatio aut hæc cupiditas quæ sic nascitur ex Complacentia, nomine Amoris frequentius exprimitur, quam ille ipse Affectus Amoris, qui supra fuit descriptus: habet etiam insoletiores effectus; & is est qui suppeditat præcipuam materiam Fabulonibus & Poëtis.

ARTICULUS XCI.

Definitio Lætitia.

Lætitia est jucunda commotio animæ, in qua consistit possessio boni quod impressiones cerebri ei repræsentant ut suum. Dico, in hac commotione consistere possessionem boni; nam revera anima nullum alium fructum percipit omnium bonorum quæ possidet; & dum nullam ex illis capit Lætitiam, dici potest quod illis non magis fruatur quam si ea non possideret. Addo etiam, esse bonum quod impressiones cerebri ipsi repræsentant ut suum; ne confundatur hæc Lætitia quæ Passio est, cum lætitia purè intellectuali, quæ animam subit per solam actionem animæ, & quam possumus dicere esse Jucundam commotionem excitatam in illa à semetipsa, in qua consistit possessio boni quod ejus intellectus ipsi ut suum repræsentat. Revera tamen quamdiu anima juncta est corpori, vix potest fieri quin hæc lætitia intellectualis eam comitem habeat quæ Passio est. Nam quam primum intellectus noster observat nos possidere aliquod bonum, etsi illud bonum adeo differat ab omni eo quod pertinet ad corpus, ut omnino imaginabile non sit, imaginatio tamen statim aliquam in cerebro facit impressionem, ex qua sequitur motus spirituum, qui excitat lætitiaæ affectum.

ARTICULUS XCII.

Definitio Tristitia.

Tristitia est languor ingratus, in quo consistit incommoditas quæ obvenit animæ ex malo aut defectu quem impressiones cerebri ipsi repræsentant ut suum. Datur quoque Tristitia intellectualis, quæ non est Affectus, sed cum semper ferè sibi adjunctum habet.

ARTICULUS XCIII.

Quæ sint causa harum duarum Passionum.

Cum autem Lætitia vel Tristitia intellectualis sic eam excitat quæ Passio est, earum causa satis evidens est. Quin constat ex definitionibus earum, lætitiã oriri ex opinione possessionis alicujus boni, & Tristitiã ex opinione adhæSIONIS alicujus mali vel defectus. Sed sæpè evenit ut quis vel lætum vel tristem se sentiat, etsi tam distinctè nequeat observare bonum vel malum ex quo id procedat; nimirum cum illud bonum vel malum impressiones suas facit in cerebro absque operâ animæ; quandoque quod nonnisi ad corpus pertineat, & quandoque etiam quod licet spectet ad animam, non consideretur tamen ab ea ut bonum vel malum, sed sub aliqua alia forma, cujus impressio in cerebro cum boni & mali impressione juncta est.

ARTICULUS XCIV.

Quomodo hi Affectus excitentur à bonis & malis quæ nil nisi corpus spectant; & in quo consistat Titillatio & Dolor.

Sic cum plenâ fruimur sanitate, & cum cælum solito serenius est, in nobis sentimus aliquam hilaritatem quæ à nulla intellectus functione provenit, sed solummodo ab impressionibus quas motus spirituum in cerebro excitat. Et eodem modo nos tristes sentimus cum corpus non bene habet, quamvis nesciamus id malè se habere. Sic titillationem sensuum adeo prope insequitur Lætitia, & dolorem Tristitia, ut plerique homines ea non distinguant. Attamen tantopere differunt, ut aliquando possint cum gaudio sustineri dolores, & titillationes excitari quæ displiceant. Verum causa propter quam ut plurimum lætitia ex titillatione sequitur, est, quod omnis sic dicta titillatio, aut jucunda sensatio, consistit in eo quod objecta sensuum excitant aliquem motum in nervis, qui posset ipsis nocere, nisi satis virium haberent ad resistendum illi, aut nisi corpus bene dispositum esset; quod efficit in cerebro impressionem, quæ cum instituta sit à Natura ad contestandam hanc bonam dispositionem & robur, eam animæ exhibet ut bonum quod ad ipsam

pertinet, quatenus cum corpore juncta est, & ita in ea excitat lætitiã. Eadem fere ratio est propter quam naturaliter volupe est sentire se commoveri ad omnes species Passionum, imo ad Tristitiã & Odium, quando non aliunde orti sunt illi Affectus, quàm à variis eventibus qui in Theatris exhibentur, aut ab aliis similibus subjectis, quæ cum nobis nullo modo nocere possint, videntur titillare nostram animam, eam tangendo. Ideo verò dolor ordinario producit Tristitiã, quòd sensus qui dolor dicitur, oriatur semper ab aliqua actione tam violenta ut lædat nervos; adeo ut, cum à Natura institutus sit ad significandum animæ damnum quod patitur corpus per hanc actionem, & ejus imbecillitatem, in eo quod resistere illi non potuerit, ipsi repræsentet utrumque ceu mala sibi semper ingrata, nisi cum ea producant bona quæ pluris facit.

ARTICULUS XCV.

Quomodo etiam possint excitari à bonis & malis quæ anima non observat, etiamsi ad ipsam pertineant; ut voluptas, quæ oritur ex eo quod quis se in periculum conjecerit, aut mali præteriti meminerit.

Sic voluptas, quam sæpe capiunt juvenes difficilia quædam aggrediendo, & se maximis periculis obijciendo, etsi nullam inde vel utilitatem vel gloriam sperent, oritur ex ea cogitatione quod res quam aggrediuntur sit difficilis. Id enim facit impressionem in eorum cerebro. Quæ juncta illi quam formare possent, si cogitarent bonum esse se sentire satis animosos, satis felices, satis industrios aut satis fortes ad talia pericula adeunda, in causa est ut illis delectentur. Et voluptas quæ fruuntur senes, cum recordantur malorum quæ passi sunt, inde procedit, quod sibi repræsentent, bonum aliquod esse, potuisse nihilominus in illis subsistere.

ARTICULUS XCVI.

Quinam sint motus sanguinis & spirituum qui producant quinque præcedentes Passiones.

Quinque Passiones quas cœpi hîc explicare, adeo vel junctæ sunt vel oppositæ sibi invicem, ut facilius sit eas simul considerare quam de singulis sigillatim differere, prout de Admiratione seorsim tractatum fuit. Earum verò causa non est ut Admirationis in solo cerebro, sed etiam in corde, in liene, in jecore, & in omnibus aliis partibus corporis, quatenus inserviunt productioni sanguinis, & deinde spirituum. Etsi enim omnes venæ deducant sanguinem quem continent ad cor, evenit tamen aliquando ut quarundam sanguis eò majori cum vi propellatur quam reliquarum; & accidit etiam ut orificia

rificia per quæ cor subit, aut per quæ ex illo egreditur, sint quandoque vellatiora vel strictiora, quàm aliàs.

ARTICULUS XCVII.

Præcipua experimenta quæ inserviunt his motibus cognoscendis in Amore.

Considerando autem varios motus quos experientia prodit in nostro corpore, dum anima nostra variis Passionibus agitatur, observo, in Amore cum solus est, id est cum eum non comitatur quædam vehemens Læticia aut Cupiditas, aut Tristitia, pulsum æqualem esse, & intensiorem robustioremque solito, sentiri dulcem calorem in pectore, & concoctionem ciborum promptè fieri in stomacho, adeo ut hic Affectus sit utilis valetudini.

ARTICULUS XCVIII.

In Odio.

Contra observo, in Odio pulsum esse inæqualem & debilem, & sæpè frequentiore ac vermiculantem; sentiri frigora mixta nescio quo calore aspero & pungente in pectore; stomachum cessare ab officio, & proclivem esse ad nauseam & evomendos cibos assumptos, aut saltem ad eos corruptendos & convertendos in pravos humores.

ARTICULUS XCIX.

In Læticia.

IN Læticia, pulsum esse æqualem & solito frequentiore, nec tamen æquè intensum ac fortem ut in Amore, & sentiri calorem gratum, qui non solum in pectore est, sed qui diffunditur etiam per omnes exteriores corporis partes, cum sanguine qui eò affluere copiosè cernitur; & interea prostratum quandoque appetitum esse, quia digestio minus bene procedit quam aliàs.

ARTICULUS C.

In Tristitia.

IN Tristitia pulsum esse debilem & lentum, & quasi vincula sentiri circa cor quæ illud coarctant, ac stirias quæ illud congelant, & suam communicant frigiditatem reliquo corpori; & nihilominus quandoque vigere appetitum, & sentiri stomachum non cessare ab officio, modo nihil odii cum Tristitia mixtum sit.

ARTI-

ARTICULUS CI.

In Cupiditate.

Denique observo hoc speciale in Cupiditate, quod agitet cor violentius quam ulla alia Passio, & suppeditet cerebro plures spiritus, qui inde transeunt in musculos, omnes sensus reddunt subtiliores, & omnes partes corporis mobiliores.

ARTICULUS CII.

Motus sanguinis & spirituum in Amore.

Hæ observationes ac plures aliæ, quas scribere prolixum foret, occasionem mihi dederunt judicandi, quod cum intellectus sibi repræsentat aliquod objectum Amoris, impressio quam hæc cogitatio facit in cerebro, deducat spiritus animales per nervos sextæ conjugationis ad musculos qui circa intestina & stomachum sunt, modo convenienti ad efficiendum ut succus ciborum qui convertitur in novum sanguinem, transeat celerrimè ad cor, nec subsistat in jecore, & eo propulsus majori vi, quam qui est in aliis corporis partibus, illud ingrediatur copiosius, ibique excitet fortiorem calorem, quia crassior est eo qui jam sæpius rarefactus fuit circulando per cor: Unde fit ut mittat quoque ad cerebrum spiritus, quorum partes crassiores & agitatiores solito sunt: & hi spiritus corroborantes impressionem quàm fecit prima cogitatio objecti amabilis, cogunt animam immorari in illa cogitatione. Atque in eo consistit Affectus Amoris.

ARTICULUS CIII.

In Odio.

Contra in Odio, prima cogitatio objecti quod averfamur, ita deducit spiritus qui sunt in cerebro ad musculos stomachi & intestinorum, ut impediunt ne succus ciborum se cum sanguine misceat, coarctando omnia ostiola per quæ solet eò fluere; & ita quoque deducit eos ad parvos nervos lienis & infimæ partis jecoris ubi est receptaculum bilis, ut partes sanguinis qui versus illam regionem solent rejici, inde exeant & fluant, cum illo qui est in ramis venæ cavæ, ad cor: quod efficit multum inæqualitatis in ejus calore; quia sanguis qui ex liene venit non nisi ægrè calefit & rarefit; & è contrario is qui venit ex parte inferiore jecoris, ubi semper fel est, ardet & se dilatat citissimè. Quocirca spiritus qui adeunt cerebrum, habent quoque partes valde inæquales, & motus valde extraordinarios. Unde fit ut ibi corroborent Ideas Odii, quas jam impressas reperiunt, & disponant animam ad cogitationes plenas acerbitalis & amaroris.

ARTI-

ARTICULUS CIV.

In Letitia.

IN Letitia non tam agunt nervi Lienis, Jecoris, Stomachi, aut Intestino-
rum, quam qui sunt in reliquo corpore, & specialiter ille qui circa orificia
cordis est, qui ea aperiens & dilatans, facilitatem suppeditat sanguini quem
alii nervi ex venis propellunt ad cor, illud subeundi & ex illo egrediendi ma-
jori copia solito. Et quia sanguis qui tum cor subit, jam sæpius illud pertrans-
ivit, veniendo ex arteriis in venas, ideo se facile dilatat, & producit spiri-
tus, quorum partes cum sint valde æquales & subtiles, aptæ sunt formandis &
firmandis impressionibus cerebri, quæ dant animæ cogitationes lætas & tran-
quillas.

ARTICULUS CV.

In Tristitia.

CONTRA in Tristitia orificia cordis valde contrahuntur per nervulum quo
circumdantur, nec ullo modo sanguis venarum agitur. Quod efficit
ut ex eo parum admodum cor adeat; & interim viæ per quas succus ciborum
fluit ex stomacho & ex intestinis ad jecur, apertæ manent; unde appetitus
manet imminutus, nisi cum Odium, quod sæpe Tristitiæ junctum est, eas
claudit.

ARTICULUS CVI.

In Cupiditate.

DENIQUE Cupiditatis Passioni id proprium est, quod voluntas obtinendi
aliquod bonum, aut fugiendi aliquod malum, transmittat celerrimè
spiritus cerebri ad omnes partes corporis, quæ inservire possunt actionibus eò
requisitis, & specialiter ad cor, & partes quæ ipsi plus sanguinis suppeditant,
quò ejus majorem solito copiam recipiendo, emittat majorem spirituum quan-
tatem ad cerebrum, tam ad conservandam & confirmandam in eo Ideam hu-
jus voluntatis, quàm ad transeundum inde in omnia organa sensuum, & omnes
musculos qui possunt adhiberi ad obtinendum quod desideratur.

ARTICULUS CVII.

Quæ sit causa horum motuum in Amore.

DEDUCO autem rationes horum omnium ex iis quæ superius dicta sunt,
nempe dari talem nexum inter animam & corpus, ut ubi semel junxi-

mus aliquam actionem corpoream alicui cogitationi, altera deinceps se nobis non offerat quin alia se pariter exhibeat. Ut videmus in iis qui ægri pharmacum aliquod hauserunt magna cum aversione, eos non posse quippiam postea vel bibere vel edere ejusdem ferè saporis, quin rursus eandem habeant aversionem: nec similiter posse cogitare de aversione, haberi solita circa pharmacum, quin idem sapor ipsis in mentem redeat. Videtur enim mihi, primas Passiones quas anima nostra sensit, cum cœpit nostro corpori jungi, inde ortas esse, quod aliquando sanguis vel alius succus qui ingrediebatur cor, erat alimentum solito convenientius conservando ibi calori qui principium est vitæ: quod in causa erat ut anima sibi voluntate conjungeret hoc alimentum, id est illud amare; & simul spiritus fluebant ex cerebro ad musculos eos qui poterant comprimere vel agitare partes ex quibus venerat ad cor, ut ipsi adhuc amplius ejusdem generis submitterent. Hæ vero partes erant stomachus & intestina, quorum agitatio auget appetitum, aut etiam jecur & pulmo, quem muscoli diaphragmatis premere possunt. Ideo hic idem motus spirituum semper deinceps comitatus est Affectum Amoris.

ARTICULUS CVIII.

In Odio.

Aliquando è contrario veniebat quidam peregrinus succus ad cor, qui nec erat aptus conservando ejus calori, vel etiam illum extinguere poterat, unde fiebat ut spiritus ascendentes ex corde ad cerebrum excitarent in Anima affectum Odii. Et simul etiam hi spiritus progrediebantur ex cerebro ad nervos, qui poterant propellere sanguinem ex liene, & ex parvis venis jecoris ad cor, ad impediendum ne succus ille noxius illud ingrederetur; & deinde ad eos qui poterant repellere hunc eundem succum ad intestina, & ad stomachum, aut etiam aliquando cogere stomachum cum evomere. Unde fit ut iidem motus soleant comitari Affectum Odii. Et videre est ad oculum, dari in jecore plurimas venas aut canales satis latos, per quos succus ciborum transire potest ex vena porta in venam cavam, & inde in cor, nullatenus immorando in jecore; sed & dari quoque infinitas alias minores, in quibus subsistere potest, & quæ semper continent aliquid residui sanguinis, ut etiam lien; qui sanguis cum crassior sit eo qui in aliis corporis partibus est, potest commodius cedere in alimentum ignis qui in corde est, quando stomachus & intestina illud non suppeditant.

A R T I C U L U S C I X.

In Letitia.

Contingit quoque aliquando sub initium nostræ vitæ, ut sanguis contentus in venis esset alimentum satis conveniens ad conservandum cordis calorem, & tali quantitate eum ibi contineri, ut is calor aliunde alimentum suum arcessere opus non haberet: Quod excitavit in Anima affectum Latitiæ, & efficit simul ut orificia cordis sese solito magis aperirent, & ut spiritus abundè fluerent ex cerebro, non solum in nervos qui inserviunt aperiendis his orificiis, sed etiam in genere in omnes alios qui propellunt sanguinem venarum ad cor, & impediunt ne eo recens veniat ex jecore, liene, intestinis & stomacho. Quare iidem motus comitantur Latitiam.

A R T I C U L U S C X.

In Tristitia.

Aliquando contra evenit ut corpus opus habuerit nutrimento; atque id est quod primam Animæ Tristitiam sentiendam præbere potuit, saltem eam quæ non juncta fuit Odio. Idipsum etiam effecit ut orificia cordis sese contraxerint, quia parum sanguinis recipiebant, & ut pars magna hujus sanguinis venerit ex liene, quod est instar ultimæ cellæ ex qua cordi suppeditari potest, cum aliunde non satis copiosè illuc comseat. Idcirco motus spirituum & nervorum qui inserviunt ita contrahendis orificiis cordis, & ad eò deducendum sanguinem lienis, comitantur semper Tristitiam.

A R T I C U L U S C X I.

In Cupiditate.

Tandem primæ Cupiditates quæ animam potuerunt subire; cum recens juncta esset corpori, fuere, recipiendi res sibi convenientes, & repellendi noxias. In hunc autem finem spiritus cœperunt exinde movere omnes musculos, & omnia organa sensuum, omnibus modis quibus moveri possunt. Quod in causa est ut nunc, cum anima aliquid cupit, totum corpus fiat agilius & magis dispositum ad se movendum, quam aliàs solet: Et cum accedit insuper, corpus sic dispositum esse, id reddit animæ cupiditates validiores & ferventiores.

DE PASSIONIBUS,
ARTICULUS CXII.

Quae sint signa externa harum Passionum.

Q UOD hinc posui, satis aperit causam differentiarum pulsus, & omnium aliarum proprietatum quas supra vindicavi his Passionibus, ut non sit opus ultra immorari in illis magis explicandis: sed quia solum observavi in singulis quod observari potest, ubi unaquaqueque illarum sola est, & inservit cognoscendis motibus sanguinis & spirituum qui eas producunt, superest adhuc ut dicam de plurimis signis externis, quae eas comitari solent, & quae melius observantur cum plures simul sunt mixtae, ut vulgo obtinet, quam cum separatae sunt. Praecipua horum signorum sunt actiones oculorum, & vultus, mutationes coloris, tremores, languor, leipothymia, risus, lachrymae, gemitus, suspiria.

ARTICULUS CXIII.

De actionibus oculorum & vultus.

N ULLA est Passio quam non specialis quaedam actio oculorum indicet; & hoc tam palam est in quibusdam, ut etiam servi stupidissimi possint ex oculis sui heri observare, num in se iratus sit nec ne. Verum etsi percipiamus facile has oculorum actiones, & sciamus quid significant, non ideo facile est eas describere, quia unaquaqueque composita est ex plurimis mutationibus quae accidunt motui & figurae oculi, quae adeo particulares & parvae sunt ut earum unaquaqueque separatim deprehendi non possit, etsi id quod resultat ex earum conjunctione observare sit facillimum. Idem fere dici potest de actionibus vultus, quae Passiones quoque comitantur; etsi enim majores sint oculorum actionibus, difficile tamen est eas distinguere. Et tam parum differunt, ut dentur homines qui eundem ostentant vultum cum plorant ac alii cum rident. Verum est aliquas esse satis notabiles, ut sunt rugae frontis in Ira, certi quidam motus nasi & labiorum in Indignatione & Irritione; sed non videntur esse tam naturales quam voluntariae. Et in genere omnes actiones tum vultus tum oculorum possunt ab anima mutari, cum volens occultare suam passionem, sibi fortiter imaginatur contrarium; ita ut possint aequè adhiberi ad dissimulandos Affectus, ac ad illos declarandos.

ARTICULUS CXIV.

De mutationibus coloris.

N ON ita facile potest impediri Erubescencia aut Pallor, cum quaedam Passio disponit ad alterutrum; quia haec mutationes non pendent à nervis & muscu-

& musculis, ut præcedentes, sed proveniunt magis rectà & immediatè à corde, quod fons Passionum dici potest, quatenus præparat sanguinem & spiritus ad eas producendas. Certum autem est colorem vultus non nisi ex sanguine venire, qui continuo fluens ex corde per arterias in omnes venas, & ex omnibus venis in cor, plus minusve faciem colorat, prout plus vel minus replet parvas venas quæ sunt versus superficiem ipsius.

ARTICULUS CXV.

Quomodo Latitia inducat ruborem.

ITa Latitia reddit colorem magis vivum & purpureum, quia aperiens cordis catarractas efficit ut sanguis citiùs fluat in omnes venas, & calidior subtiliorque factus inflet mediocriter omnes vultus partes; quo facies serenior & lætior redditur.

ARTICULUS CXVI.

Quomodo Tristitia pallefcere faciat.

Tristitia contrà contrahendo orificia cordis efficit ut sanguis fluat lentius in venas, & frigidior & crassior factus minus loci debeat occupare, ita ut sese recipiens ad latiores quæ sunt cordi proximiores, deserat magis remotas; quarum visibiliores cum sint in vultu, eâ ratione apparet pallidus & emaciatus; præcipuè cum Tristitia magna est, aut cum subito advenit, ut in Consternatione videmus, cujus inopinatus adventus auget actionem quæ cor contrahit.

ARTICULUS CXVII.

Quomodo tristes sæpe rubeant.

AT sæpè evenit ut tristes non pallefcant: sed contra rubeant. Quod tribui debet aliis Affectibus qui se Tristitiæ jungunt, nimirum Amori, aut Cupiditati, & quandoque etiam Odio. Nam hæ Passiones calefacientes aut agitantes sanguinem qui venit ex jecore, intestinis aliisque partibus interioribus, eum propellant ad cor, & inde per magnam arteriam ad venas faciei, Tristitiâ, quæ contrahit ab omni parte orificia cordis, id necquicquam impediente, nisi cum profundissima est: sed quantumvis sit duntaxat mediocris, ea impedit facilè ne sanguis qui ita ad venas vultus devenit, descendat versus cor, dum Amor, Cupiditas, aut Odium eò alium ex partibus interioribus propellant. Idcirco hic sanguis subsistens circa faciem eam rubentem reddit; imo rubicundior quam in Latitia; quia color sanguinis eo magis apparet quo minus celeriter fluit, & quoniam insuper majori copiâ congregari

sic potest in venis faciei, quam cum orificia cordis sunt magis aperta. Id patet in Pudore, qui componitur partim ex sui ipsius amore, & desiderio urgente vitandi presentem infamiam; quâ ratione adducitur sanguis ex partibus interioribus ad cor, & inde per arterias ad faciem: partim ex mediocri Tristitia, quæ impedit ne idem ille sanguis ad cor redeat. Idem apparet etiam ordinariò cum ploratur; nam, ut postea dicam, Amor junctus Tristitiæ producit lachrymarum maximam partem. Et idem apparet in Ira, in qua sæpe subita vindictæ cupido miscetur Amori, Odio, & Tristitiæ.

ARTICULUS CXVIII.

De Tremoribus.

Tremores duas diversas causas habent. Quarum altera est, quod aliquando nimis pauci spiritus veniant ex cerebro in nervos; & altera, quod aliquando nimis multi veniant ad rectè claudenda ostiola musculorum; quæ juxta id quod dictum fuit artic. XI. debent esse clausa, ut determinentur motus membrorum. Prima causa apparet in Tristitia & in Metu, ut etiam cum frigus tremorem inducit. Nam hæ Passiones, æquè ac frigus aëris, sic possunt condensare sanguinem, ut cerebro non suppeditet sat spirituum quos inde in nervos immittere queat. Altera causa apparet sæpe in iis qui aliquid fervidè cupiunt, aut ex ira valde æstuant, ut & in illis qui ebrii sunt. Nam hæ duæ Passiones æquè ac vinum aliquando tot spiritus ad cerebrum mittunt, ut inde ordine non possint deduci in musculos.

ARTICULUS CXIX.

De Languore.

Languor est dispositio ad relaxationem & cessationem omnis motus, quæ sentitur in omnibus membris. Provenit sicut tremor ex eo quod non sat multi spiritus nervos ingrediantur; sed modo diverso; nam causa Tremoris est, quod non satis sit spirituum in cerebro ad parendum determinationibus glandis cum eos propellit ad aliquem musculum; at Languor provenit ex eo, quod glans eos non determinat ad influendum potius in hos musculos quam in illos.

ARTICULUS CXX.

Quomodo producat ab Amore & Cupiditate.

Passio autem quæ constantius producit hunc effectum est Amor, junctus Cupiditati rei cujus acquisitio non concipitur ut possibilis in presenti. Nam amor adeo occupat animam in consideratione objecti amati, ut adhibeat

beat omnes spiritus qui sunt in cerebro, ad ejus imaginem sibi repræsentandam, & sistat omnes motus glandis qui non inserviunt huic effectui. Ac observandum de Cupiditate, proprietatem quam ei attribui reddendi totum corpus mobilius, ipsi non convenire nisi cum desideratum objectum tale concipitur ut illo ipso tempore possit aliquid fieri quod ei acquirendo inserviat. Nam si è contrario concipiatur, impossibile tum esse quicquam facere quod eò conferat, omnis agitatio cupiditatis manet in cerebro, nullo modo transiens in nervos, & penitus occupata in confirmanda Idea objecti desiderati, residuum corpus languidum relinquit.

ARTICULUS CXXI.

Eum posse etiam proficisci ab aliis Passionibus.

Verum quidem est, Odium, Tristitiam ac ipsammet Lætitiâ etiam posse aliquem Languorem inducere, cum admodum violentæ sunt; quia occupant penitus animam in consideratione sui objecti, præsertim ubi rei allicujus cupiditas, cui acquirendæ nihil contribui potest in præsentiarum, illis adjungitur. Sed quoniam magis attenditur ad ea objecta quæ quisque sibi voluntate conjungit, quam ad illa quæ à se separat; aut ulla alia, nec languor pendet ex inopinato occurso, sed eget aliquo tempore ut formetur, reperitur magis in Amore quam in aliis omnibus Affectibus.

ARTICULUS CXXII.

De Lipothymia.

Lipothymia sive animi Deliquium non multum distat à morte: morimur enim cum ignis qui in corde est planè extinguitur; sed in lipothymiam incidimus cum ita suffocatur ut adhuc aliquid residui caloris maneat, quo postea rursus accendi potest. Sunt autem plures affectiones corporis quæ efficere possunt ut ita in lipothymiam incidatur. Verum inter Passiones observatur nonnisi lætitiâ extremam id posse. Modus vero quo credo eam hunc effectum producere, est, quòd aperiens extraordinariè orificia cordis, sanguis venarum illud subit tanto impetu & ea quantitate, ut ibi non possit rarefieri cito à calore, ad removendas pelliculas sive valvulas quæ claudunt ostia harum venarum; quâ ratione suffocat ignem, quem conservare solet cum cor non subit nisi ad mensuram.

Cur Deliquium animi ex Tristitia non sequatur.

Videtur quidem magnam Tristitiam, quæ ex inopinato advenit, debere sic contrahere orificia cordis, ut ejus quoque ignem possit extinguere; tamen non observamus id accidere, aut si accidat, rarissimum est: cujus rei hanc credo esse rationem, quod non possit tam parum sanguinis inesse cordi quin sufficiat ad ejus conservandum calorem, cum illius orificia ferme clausa sunt.

ARTICULUS CXXIV.

De Risu.

Risus consistit in eo quod sanguis qui venit ex cavitate dextra cordis per venam arteriosam, inflans subito pulmones & iteratis vicibus, efficit ut aer quem continent cogatur exire cum impetu per asperam arteriam, in qua format vocem inarticulatam & sonoram; & tam pulmones sese inflando, quàm hic aer excundo, impellunt omnes musculos diaphragmatis, pectoris, & gutturis; quâ ratione movent musculos vultus qui aliquam cum illis connexionem habent. Atque hæc sola vultus actio, cum illa voce inarticulata & sonora, Risus nuncupatur.

ARTICULUS CXXV.

Cur non comitetur maximas Lætitias.

Et si autem Risus videatur unum ex præcipuis signis Lætitiae, eum tamen producere non potest nisi demum ubi medioeris fuerit, & aliquid habuerit admirationis vel odii admixtum. Nam experientia constat, quod in summo gaudio nunquam ejus causa efficiat ut in cachinnos prorumpatur, imo neque tam facile eo tunc invitari possumus ab aliqua alia causa, quam ubi tristes sumus; Cujus rei ratio est, quod in maximis lætitiis pulmo adeo semper plenus sit sanguine, ut amplius per vices iteratas inflari nequeat.

ARTICULUS CXXVI.

Quæ sint ejus præcipue causæ.

Non nisi autem duas observare possum causas quæ ita subito inflent pulmonem. Prima est inopinatus occurfus Admirationis, qui junctus Lætitiae tam cito aperire potest orificia cordis, ut magna copia sanguinis ingrediens simul ejus dextrum latus per venam cavam ibi rarefiat, & transiens inde
per

per venam arteriosam inflat pulmonem. Altera est commixtio cujusdam liquoris quæ auget rarefactionem sanguinis. Nec magis idoneam ad id reperio, quam fluidiorem partem illius qui ex liene venit; quæ pars sanguinis ubi ad cor propulsa fuerit ab aliqua levi commotione Odii, quam iuvat inopinatus Admirationis occurfus, & sese in eo miscuerit cum sanguine qui venit ex aliis corporis partibus, quem Lætitia abundè introducit, potest efficere ut ille sanguis ibi dilatetur multò magis solito. Eodem modo quo videmus multos alios liquores igni impositos inflari subito, cum vasi in quo sunt parum aceti infunditur. Nam fluidior pars sanguinis, qui ex liene venit, naturâ similis est aceto. Experientia quoque nobis ostendit, in omnibus occasionebus, quæ possunt producere hunc risum solutum qui ex pulmone venit, semper subesse aliquam leviolem causam Odii, aut saltem Admirationis. Ac illi quorum lien non admodum sanus est, obnoxii sunt non solum majori Tristitiæ quam cæteri, sed etiam per dilucida intervalla majori Lætitiæ & Risui: quoniam lien emittit duplicem sanguinem ad cor, unum valde crassum & densum, qui producit Tristitiã, alterum valde fluidum & subtilem qui Lætitiã excitat. Et sæpe post multum Risum naturaliter propendemus ad Tristitiã, quia cum fluidior pars sanguinis ex liene exhausta est, altera crassior eam versus cor subsequitur.

ARTICULUS CXXVII.

Quæ sit illius causa in Indignatione.

Quoad Risum qui aliquando comitatur Indignationem, ut plurimum est artificialis & fictus; sed ubi naturalis est, videtur oriri ex Lætitiã inde concepta, quod videamus nos ab eo malo cui indignamur non posse offendi, & insuper quod nos occupatos sentiamus novitate inopinata illius mali; Adeo ut Lætitiã, Odium & Admiratio ad eum producendum concurrant. Attamen credere volo, posse etiam produci absque aliqua Lætitiã, à solo motu Aversionis, qui mittit sanguinem ex liene ad cor, ubi rarefit, & propellitur inde in pulmonem, quem facile inflat, ubi eum ferme vacuum reperit. Et in genere omne id quod subito potest inflare pulmonem hoc modo, efficit actionem externam Risus, nisi cum Tristitiã eam mutat in actionem gemituum & ejulationum qui lachrymas comitantur. Quam ad rem de se ipso Vives scribit lib. 3. de Anima, cap. de Risu, ubi diutius jejunos fuisset, prima frustra quæ in os ingerebat sibi risum excussisse: cujus rei causa poterat esse quod ejus pulmo vacuus sanguine, propter defectum nutrimenti, celeriter inflabatur primo succo qui transibat ex stomacho ad cor, & quem sola comedendi Imaginatio eò poterat deducere, antequam succus ciborum quos comedebat eò pervenisset.

DE PASSIONIBUS,
ARTICULUS CXXVIII.

De origine Lachrymarum.

Sicut Risus nunquam oritur ex maximis Gaudiis, ita nec Lachrymæ pro-
manant ab extrema Tristitia, sed solum à mediocri, & quam comitatur
vel sequitur aliquis sensus Amoris aut etiam Lætitix. Ut vero bene intelliga-
tur earum origo, observandum est, quod etsi continuo multi vapores prodeant
ex omnibus nostri corporis partibus, nulla tamen sit ex qua plures egredian-
tur quam ex oculis, propter magnitudinem nervorum opticorum, & multitu-
dinem parvarum arteriarum per quas eò veniunt: Ac sicuti sudor solis constat
vaporibus, qui cum egrediuntur ex aliis partibus, convertuntur in aquam
in illarum superficie; ita lachrymæ fiunt ex vaporibus qui egrediuntur ex
oculis.

ARTICULUS CXXIX.

Quomodo Vapores in aquam mutantur.

Sicut autem scripsi in Meteoris, explicando quomodo Vapores aëris mu-
tentur in pluviam, id inde evenire, quod sint minus agitati, aut solito co-
piosiores; ita credo, eos qui exeunt ex corpore, cum solito minus sunt agi-
tati, etsi tam copiosi non sint, tamen converti in aquam; unde fiunt sudores
frigidi, qui quandoque ex debilitate oriuntur cum ægotamus. Existimo
itidem, eos cum multò copiosiores sunt, modo insuper non magis agiten-
tur, pariter etiam in aquam converti; id quod eum producit sudorem qui
exercitium comitatur. Ac tunc oculi non sudant, quia inter corporis exer-
citia, maximâ parte spirituum ingrediente musculos qui ei movendo inter-
viunt, minus ex illis per nervum opticum it ad oculos. Denique eadem est
omnino materia ex qua fit sanguis dum est in venis aut in arteriis; & spiritus
cum est in cerebro, in nervis, aut in musculis; & vapores, cum inde pro-
dit instar aëris; & denique sudor aut lachrymæ, cum in aquam condensatur
in superficie corporis vel oculorum.

ARTICULUS CXXX.

*Quomodo id quod oculo dolorem adfert, cum ad lachryman-
dum excitet.*

Porro nonnisi duas causas observare possum quæ faciant ut vapores qui ex
oculis prodeunt mutantur in lachrymas; Prima est cum figura pororum
per quos transeunt immutatur ex quocunque accidenti: hoc enim retardans
motum istorum vaporum, & ordinem eorum mutans, efficere potest ut in
aquam

aquam abeant; Sic vel festuca quæ in oculum inciderit sufficiet quibusdam lachrymis ex illo exprimendis, quoniam in eo dolorem excitando mutat dispositionem pororum ipsius, adeo ut nonnullis angustioribus factis parvæ vaporum partes per eos minus citò transeant, & pro eo quod antea exhibant æqualiter à se invicem distantes, & ita separati manebant, sibi mutuo occurrant, quia ordo horum pororum turbatus est, quâ ratione se una jungunt, & ita in lachrymas convertuntur.

ARTICULUS CXXXI.

Quomodo præ Tristitia lachrymemur.

Altera causa est Tristitia, quam sequitur Amor, aut Lætitia, vel in genere quælibet causa quæ efficit ut cor propellat multum sanguinis per arterias. Tristitia requiritur, quia refrigerans omnem sanguinem contrahit oculorum poros. Sed quoniam eos contrahendo diminuit pariter quantitatem vaporum quibus transitum dare debent, id non sufficit ad eliciendas lachrymas, nisi quantitas horum vaporum eodem tempore augeatur ab aliqua alia causa. Nihil vero est quod eam magis augeat quam sanguis qui emittitur versus cor in Passione Amoris. Sic videmus, eos qui tristes sunt non jugiter lachrymari, sed solum per intervalla, cum aliquam novam reflexionem faciunt versus objecta quæ colunt.

ARTICULUS CXXXII.

De Gemitibus qui comitantur lachrymas.

Tunc vero pulmones quandoque momento inflantur copiâ sanguinis qui eos subit, & qui inde expellit aërem quem continebant, qui per guttur egrediens gignit gemitus, & clamores qui solent comitari lachrymas; Et hi clamores ordinariò acutiores sunt illis qui comitantur risum, etsi fere eodem modo producantur; quoniam nervi qui inserviunt dilatandis aut contrahendis organis vocis, ad eam magis gravem vel acutam sive graciliorem reddendam, juncti cum illis qui aperiunt orificia cordis in Lætitia, & ea contrahunt in Tristitia, efficiunt ut hæc organa dilatentur aut contrahantur eodem tempore.

ARTICULUS CXXXIII.

Cur infantes & senes facile lachrymentur.

Infantes & senes ad lachrymandum magis propendent quàm qui sunt mediæ ætatis, sed diversis de causis. Senes sæpe lachrymantur ex Amore & Gaudio; nam hi duo Affectus simul juncti multum sanguinis propellunt ad

cor eorum, & inde multos vapores ad oculos; & agitationem horum vaporum frigiditas illorum naturalis adeo remoratur, ut facile in lachrymas convertantur, etsi nulla Tristitia præcesserit. Quod si quidam senes etiam facile lachrymentur præ tædio vel ira, ad id non tam temperamento corporis sui quam animi disponuntur; Et id accidit iis solis qui tam debiles sunt, ut se patiantur penitus superari à parvis doloris causis, metus, aut commiserationis. Idem evenit infantibus, qui raro ex Læticia lachrymantur, sæpius ex Tristitia, etiam quam Amor non comitatur: semper enim sat sanguinis habent ad producendos multos vapores, qui cum eorum motum Tristitia remoratur abeunt in lachrymas.

ARTICULUS CXXXIV.

Cur aliqui infantes potius palleant quam lachrymentur.

Sunt tamen nonnulli qui potius pallent quam lachrymantur, cum irati sunt; quod indicio in ipsis esse potest iudicii & animositatis extraordinariæ; scilicet cum id inde oritur quod considerant magnitudinem mali, & se ad fortem resistentiam parant, eodem modo quo ætate provectiores. Verum frequentior nota est pravæ indolis, nimirum cum id inde fit quod ad Odium proclives sint aut ad Metum; nam isti affectus imminuunt materiam lachrymarum. Et contra videmus eos qui faciliè plorant propensos esse ad Amorem & ad Commiserationem.

ARTICULUS CXXXV.

De Suspiriis.

Causa Suspiriorum à causa lachrymarum valde differt, etiam si præsupponant ut hæ Tristitiam. Nam pro eo quod impelluntur homines ad lachrymandum cum pulmones pleni sunt sanguine, ad suspiria ducenda incitantur cum ferè eo destituuntur, & quædam imaginatio Spei aut Lætitiæ aperit officium arteriæ venosæ, quod Tristitia contraxerat. Tum enim paullulum illud sanguinis quod restabat in pulmonibus, decidens momento in lævum cordis latus per hanc arteriam venosam, eoque impulsum cupiditate perveniendi ad illam Læticiam, quæ eodem tempore agit omnes musculos diaphragmatis & pectoris, aër celerrimè per os propellitur in pulmones, ad replendum locum quem deserit ille sanguis; Et id est quod dicitur *suspirare*.

ARTICULUS CXXXVI.

*Unde veniant effectus Passionum quæ quibusdam hominibus
peculiares sunt.*

Cæterum ut suppleam, hic paucis omne id quod posset addi circa varios effectus aut diversas causas Affectuum, mihi sufficiet repetere Principium cui omnia quæ de illis scripti innitantur; nimirum talem nexum inter Animam & nostrum corpus esse, ut cum semel junximus quandam actionem corpoream cuidam cogitationi, neutra earum unquam se postea offerat, quin altera se quoque exhibeat; nec semper easdem esse actiones quæ iisdem cogitationibus junguntur. Id enim sufficit reddendæ rationi omnium eorum quæ unusquisque potest observare specialia vel in se vel in aliis, circa hanc materiam, quæ hic explicata non fuerint. Etenim exempli gratiâ, facile est cogitare, miras quorundam aversiones, per quas nequeunt ferre odorem rosarum, aut præsentiam felis, aut similia, non aliunde proficisci quam quod ab initio suæ vitæ valde fuerint læsi à similibus quibusdam objectis, aut quia compassi sunt sensui matrum suarum, quæ gravidæ cum essent, à talibus læsæ fuerint. Certum enim est relationem dari inter omnes Matris motus, & motus Infantis quem gestat in utero, ita ut quod uni contrarium est, alteri etiam noceat. Et odor rosarum potuit Infanti magnum capitis dolorem attulisse cum adhuc in cunis esset, aut felis potuit eum valde perterrefecisse nemine animadvertente, ac ipso nullam ejus rei memoriam postea conservante; quamvis idea aversionis quam tum pro illis rosis aut pro illo fele conceperat, impressa manserit ejus cerebro usque ad vitæ finem.

ARTICULUS CXXXVII.

*De Usu quinque Passionum hic explicatarum, prout ad corpus
referuntur.*

Propositis definitionibus Amoris, Odii, Cupiditatis, Lætitiæ, Tristitiæ, & explicatis omnibus motibus corporeis qui hos Affectus producunt aut comitantur, solus eorum usus superest considerandus. De quo observandum est, quod secundum institutum Naturæ referantur omnes ad corpus, nec animæ imputentur nisi quatenus corpori juncta est; adeo ut eorum usus naturalis sit, incitare animam, ad consentiendum & contribuendum iis actionibus quæ inservire possunt conservando corpori aut illi aliquatenus perfectius reddendo. Eo vero sensu Tristitia & Lætitia primæ adhibentur: Anima etenim non aliter immediatè monetur de rebus quæ corpori nocent, quam sensu doloris, quem producit in ipsa, primum Passio Tristitiæ, & tum Odium ejus quod hunc dolorem excitat, & tertio loco Cupidi-

tas se ab illo liberandi: prout etiam anima non immediatè edocetur de rebus corpori utilibus, aliter quam specie quadam titillationis, quæ in ea excitans Lætitiâ, deinde producit Amorem illius rei quæ ejus esse causa creditur, & denique Cupiditatem id acquirendi quod efficere potest ut in hac Lætitiâ continuet, aut adhuc postea simili fruatur. Unde constat illas omnes quinque utilissimas esse respectu corporis, imo Tristitiâ quadantenus priorem & magis necessariam esse Lætitiâ, & Odium Amore; quia magis refert repellere quæ nocent & destruere possunt, quàm ea acquirere quæ aliquam perfectionem addunt, qua tamen carere possumus.

ARTICULUS CXXXVIII.

De eorum defectibus, & mediis quibus corrigantur.

Sed quamvis hic usus Passionum sit maximè naturalis, nec omnia animalia bruta dirigant vitam suam aliter quam per corporeos motus, similes iis qui solent in nobis eas sequi, & ad quibus consentiendum nostram animam incitant; non semper tamen bonus est, cum multa sint corpori noxia, quæ nullam ab initio producant Tristitiâ, imo quæ aliquam Lætitiâ præbent; & alia dentur ipsi utilia, quamvis primo obtutu incommoda & tristia sint. Præterea fere semper ostendunt tam bona quam mala quæ repræsentant multo majora & majoris momenti quàm revera sunt; ita ut nos incitent ad illa quærenda & hæc fugienda majori cum fervore & cura quam par est; prout etiam videmus, bestias sæpe decipi per escam, & ad vitanda minora mala præcipientes ferri in majora. Idcirco experientia uti debemus & ratione, ad distinguendum bonum à malo, & eorum justum valorem cognoscendum, ne unum pro alio sumamus, aut quidpiam cum excessu sectemur.

ARTICULUS CXXXIX.

*De usu earundem Passionum quatenus pertinent ad animam.
Et primo de Amore.*

Atque id sufficeret, si nihil præter corpus haberemus, aut ipsum meliorem nostri partem constitueret: verum quoniam nostri pars minima est, debemus præcipuè considerare Passiones quatenus ad Animam pertinent, respectu cujus Amor & Odium oriuntur ex notitia, & præcedunt Lætitiâ ac Tristitiâ, nisi cum hæc duæ ultimæ tenent locum cognitionis, cujus & species sunt. Et cum illa cognitio vera est, id est, cum res ad quas amandas nos incitat revera bonæ sunt, & revera illæ malæ ad quarum odium nos invitat, Amor est multo melior Odio, neque nimius esse potest, & semper producit Lætitiâ. Dico, hunc Amorem valde bonum esse; quia nobis vera bona jungens nos tantò perfectiores reddit. Dico quoque nimium esse non posse:

ad summum enim intensissimus Amor nihil amplius efficere potest, quam ut nos tam perfectè his bonis jungat, ut Amor quo speciatim in nos ipsos ferimur nullam in eo ponat distinctionem: quod credo nunquam malum esse posse. Eum necessario sequitur Lætitia, quia nobis repræsentat id quod amamus, ut bonum quod ad nos pertinet.

ARTICULUS CXL.

De Odio.

Odium è contrario tam remissum esse nequit quin noceat, & nunquam sine Tristitia est. Dico nimis parvum aut remissum esse non posse, quia ad nullam actionem incitatur ex Odio mali, ad quam longè melius non possimus incitari ab Amore boni cui contrarium est, saltem ubi hoc bonum & hoc malum satis nota sunt. Concedo enim odium mali quod solo dolore innotescit necessarium esse respectu corporis; sed hic solum loquor de eo quod ex clariori cognitione procedit, quodque ad solam animam refero. Dico quoque nunquam illud sine Tristitia esse, quia cum malum nil nisi privatio sit, concipi non potest absque aliquo subjecto reali cui inquit, & nihil reale est quod in se non habeat aliquam bonitatem; Atque adeo Odium quod nos abducit ab aliquo malo, nos simul removet à bono cui junctum est; & cum privatio hujus boni repræsentatur animæ instar defectus ad eam pertinentis, in illa excitat Tristitiam. Exempli gratiâ, Odium quod nos alienat à cujusdam malis moribus, nos simul ab ejus conversatione removet, in qua aliàs possemus reperire aliquod bonum, quo privari nos malè habet. Et sic in aliis omnibus Odiis observare possumus aliquam Tristitiæ causam.

ARTICULUS CXLI.

De Cupiditate, Lætitia, & Tristitia.

Quod ad Cupiditatem, liquet eam cum procedit ex vera notitia malam esse nequire, si modum non excedat, & ab eadem notitia dirigatur. Evidens quoque est Lætitiam non posse non bonam esse, & Tristitiam malam, respectu animæ; quoniam in Tristitia consistit omnis incommoditas quam anima patitur à malo, & in Lætitia omnis possessio boni quod ad ipsam pertinet: Ita ut, nisi corpus haberemus, auderem dicere, nos non posse nimis indulgere Amori & Lætitix, vel nimis vitare Odium & Tristitiam. Verum motus corporei qui hos Affectus comitantur, possunt omnes nocere valetudini cum valde violenti sunt, & contra ipsi utiles esse si moderati fuerint.

ARTICULUS CXLII.

De Lætitia, & Amore, comparatis cum Tristitia & Odio.

Cæterum quandoquidem Odium & Tristitia debent rejici ab anima, etiam cum à vera notitia procedunt; debent igitur multo magis rejici cum ab aliqua falsa opinione proveniunt. Verum dubitari potest num Amor & Lætitia sint Affectus boni nec ne, cum ita malum habent fundamentum: mihi que videtur, eas, ubi præcisè tantum considerantur in se ipsis, respectu animæ, posse dici quod, etsi Lætitia sit minus solida, & Amor minus utilis, quàm ubi melius fundamentum habent, nihilominus tamen præferri debeant Tristitiæ & Odio malè fundatis. Adeo ut in eventibus hujus vitæ in quibus vitare nequimus periculum deceptionis, semper præstet inclinare versus Affectus qui tendunt ad bonum, quam versus eos qui respiciunt malum, etsi solius illius vitandi gratia id faciamus: Imo sæpe falsa Lætitia, melior est Tristitiâ, cujus causa vera est. Sed idem de Amore dicere non ausim respectu Odii: cum enim Odium justum est, nos solum removet à subjecto, quod continet malum; à quo separari, bonum est: at Amor qui injustus est nos jungit rebus quæ nocere possunt, aut saltem quæ non merentur adeo à nobis tantopere æstimari: quâ ratione vilescimus & deprimimur.

ARTICULUS CXLIII.

De iisdem Affectibus quatenus referuntur ad Cupiditatem.

Oportet vero exactè observare, id quod modo dixi de his quatuor Affectibus, non habere locum nisi cum considerantur præcisè in se ipsis, neque nos ferunt ad ullam actionem. Quatenus enim excitant in nobis cupiditatem, cujus interventu dirigunt nostros mores, certum est omnes eos quorum causa falsa est posse nocere, & contra omnes eos quorum causa justa est posse prodesse. Imo cum æqualiter malum habent fundamentum, Læticiam ordinario nocentiorum esse Tristitiâ; quia hæc ingenerans moderationem & metum, disponit quadantenus ad Prudentiam; illa vero imprudentes & temerarios efficit eos qui se illi permittunt.

ARTICULUS CXLIV.

De Cupiditatibus quarum eventus nonnisi à nobis pendet.

Verum quia hæc Passiones nos ad ullas actiones ferre nequeunt nisi per Cupiditatem quam excitant, illam ipsam Cupiditatem dirigere speciatim studendum est, & in eo consistit præcipua Ethicæ utilitas. Prout autem modo dixi eam semper bonam esse cum veram sequitur notitiam, ita non potest

potest non mala esse cum alicui errori innititur. Error autem, ut mihi videtur, qui frequentius obtinet in Cupiditatibus, in eo situs est, quod non satis distinguantur res quæ penitus à nobis pendent, ab aliis. Nam quoad res quæ ex nobis solis pendent, id est ex nostro Libero Arbitrio, sufficit scire, eas esse bonas, ut non possint nimis fervidè desiderari, eo quod virtutem sectari sit res bonas facere quæ à nobis pendent, nec possit nimis fervidè Virtus desiderari: ut taceam quod, cum non possit non bene succedere, utpote à nobis solis dependens, quod ita appetimus, semper inde percipiamus omnem illam quam expectabamus satisfactionem: sed error qui hîc vulgo committitur non in eo consistit quod nimis, sed tantum in eo quod non satis appetatur. Summum verò contra id remedium est, liberare animum quoad fieri potest omnibus aliis cupiditatibus minus utilibus; tum anniti clarè cognoscere & cum attentione considerare bonitatem illius rei quæ appetenda venit.

A R T I C U L U S C X L V.

De iis quæ non nisi ab aliis causis pendent: Et quid sit Fortuna.

Q UOD ad ea quæ nullo modo à nobis pendent, quantumvis bona queant esse, nunquam fervidè appetenda sunt; non solum quia possunt non evenire, & ita nos eò magis cruciari quò vehementius ea concupiverimus; verum præcipuè quia occupando nostras cogitationes, abducunt studium nostrum à rebus aliis quarum acquisitio pendet à nobis. Sunt autem duo remedia generalia contra has vanas Cupiditates: Primum est Generositas, de qua postea. Secundum est, quod sæpè debemus reflectere animum ad Providentiam divinam, & cogitare impossibile esse aliquid evenire alio modo quam ab æterno determinavit hæc Providentia; ita ut sit instar fati vel immutabilis Necessitatis quæ opponenda est Fortunæ, ad eam subruendam, ut Chimæram quæ non aliunde quam ex errore intellectus nostri provenit. Nec enim quicquam appetere possumus nisi id aliquo modo possibile censeamus; Nec possumus existimare possibilis quæ à nobis non pendent, nisi quatenus cogitamus ea à Fortuna pendere, id est quæ judicamus evenire posse, & similia aliàs contigisse. Illa autem opinio non aliunde provenit quam ex eo quod non novimus omnes causas, quæ ad singulos effectus concurrunt. Cum enim non succedit res quam censuimus pendere à fortuna, indicio id est quandam ex causis necessariis ad eam producendam defecisse, & per consequens eam fuisse absolutè impossibilem: ac nunquam similem accidisse, id est ad cuius productionem similis causa defuerit; adeò ut nisi id antea ignorassemus, nunquam eam existimassetur possibilem, nec per consequens eam appetivissemus.

D E P A S S I O N I B U S ,
A R T I C U L U S C X L V I .

De iis quæ à nobis & ab aliis pendent.

Rejicienda igitur penitus est vulgaris opinio, extra nos dari Fortunam, quæ efficiat ut res contingant vel non contingant ut ei lubet; & sciendum omnia dirigi à Providentia divina, cujus decretum æternum, adeo infallibile & immutabile est, ut exceptis iis quæ idem Decretum voluit pendere ex nostro Arbitrio, cogitare oporteat respectu nostri nihil evenire quod necessarium non sit, & quadantenus fatale; adeo ut absque errore cupere non possimus ut aliter eveniat. Sed quia major pars cupiditatum nostrarum se extendit ad res quæ totæ à nobis non pendent, nec totæ ab aliis, debemus exactè distinguere in illis id quod nonnisi à nobis pendet, ut ad id solum nostram cupiditatem protendamus. Et quoad residuum, etsi ejus successum censere debeamus fatalem & immutabilem, nè circa illud se occupet nostra cupiditas; considerandæ tamen sunt rationes ex quibus plus vel minus sperare possit, ut inserviant dirigendis nostris actionibus: Nam exempli gratiâ, si nobis quid sit alicubi negotii, quo queamus per duas diversas vias pervenire, quarum una soleat multò tutior alterâ haberi, etsi fortè decretum Providentiæ sit, ut si eam viam sequamur quam tutiorem arbitramur, infallibiliter in latrones incidamus, omni periculo per aliam defuncturi, non ideo debemus nos indifferenter ad alterutram eligendum habere, vel acquiescere in fatali immutabilitate hujus decreti; sed ratio exigit ut eligamus viam quæ tutior esse solet; & Cupiditas nostra in eo debet expleri cum eam sequuti fuerimus, quicquid inde mali nobis obvenerit; quia cum hoc malum fuerit respectu nostri inevitabile, nulla subfuit causa exoptandi ut ab illo eximeremur, sed solummodo id faciendi quod optimum intellectus noster potuit cognoscere, ut suppono nos fecisse. Et sanè cum ita nos exercemus in distinctione fati à fortuna, affuescimus facile in dirigendis nostris cupiditatibus tali modo, ut quoniam eorum impletio nonnisi à nobis pendet, semper nobis plenam satisfactionem dare possint.

A R T I C U L U S C X L V I I .

De Commotionibus internis Anima.

Hic adhuc unicam considerationem adjiciam, quia mihi multum inservire videtur ad impediendum quominus aliquid ab Affectibus nostris incommodi patiamur; scilicet nostrum bonum & malum pendere præcipuè à commotionibus internis, quæ in anima nonnisi ab ipsa anima excitantur: in quibus differunt ab his Passionibus quæ semper pendent à quodam motu spirituum. Quamvis autem hæ commotiones animæ sæpe jungantur Passionibus quibus

quibus similes sunt, sæpe etiam possunt reperiri cum aliis, imo nasci ex planè contrariis. Exempli gratiâ, cum maritus deflet uxorem suam mortuam, quam (ut quandoque fit) ægrè videret restitutam vitæ, potest fieri ut ejus cor eâ Tristitiâ contrahatur quam apparatus exequiarum & absentia personæ cujus conversationi assuetus erat in ipso excitant. Quin fieri potest ut reliquæ quædam Amoris vel Commiserationis ejus imaginationi obversantes eliciant ex ipsius oculis veras lachrymas; quamvis nihilominus sentiat Lætitiâ occultam in animo, cujus commotio tantum virium habet, ut Tristitia & lachrymæ quæ eam comitantur nihil ex ejus viribus imminuere possint. Et cum legimus tragicos aut inusitados casus, vel cum eos repræsentari videmus in Theatro, id ipsum in nobis quandoque excitat Tristitiâ, quandoque Lætitiâ, aut Amorem, aut Odium, & in genere omnes Affectus, prout diversa objecta se nostræ imaginationi offerunt, sed insuper clanculum gaudemus quod eos in nobis excitari sentiamus: Estque hæc ipsa voluptas Lætitiâ intellectuâlis, quæ æquè facile ex Tristitia oriri potest ac ex cæteris omnibus Affectibus.

A R T I C U L U S C X L V I I I.

Exercitium virtutis summum esse remedium contra Passiones.

QUoniam autem hæ internæ commotiones nos propiùs tangunt, & per consequens amplius in nos possunt quam Affectus à quibus differunt, quique cum illis reperiuntur, certum est omnes tumultus qui aliunde veniunt nullam vim habere nocendi animæ nostræ, modò satis semper habeat apud se unde contenta sit, sed potius augere ejus Lætitiâ, eo quod observans se ab illis lædi non posse, id ei ad suam perfectionem cognoscendam inserviat. Ut autem anima nostra ita contenta sit, nihil aliud debet quam virtutem exactè sectari. Quicumque enim ita vixit ut conscientia sua exprobrare ei nequeat ipsum unquam neglexisse ea facere quæ meliora esse judicavit, (quod hic voco sectari virtutem) inde percipit satisfactionem, quæ tam potens est ad eum felicem reddendum, ut violentiores motus Affectuum nunquam sat habeant virium ad turbandam tranquillitatem animæ ipsius.